

Autorenkollektiv unter Leitung von PETER KLEIN und STEFAN DOERNBERG: **Wohin geht Europa?** Herausgegeben von Deutschen Institut der Zeitgeschichte — VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin (DDR) 1970, 395 s.

»*Wohin geht Europa?*» ilmestyi DDR:n kirjamarkkinoille joulukuussa 1970, juuri parhiksi Länsi-Saksan ja Puolan välisen Oder-Neisse-linjaa koskevan sopimuksen allekirjoittamisen aikaan. Aihe on edelleen polttavan ajankohtainen. Kiinnostavuutta lisää vielä se, että teoksen toimittajat kuuluvat DDR:n arvovaltaisimpiin ulkopoliittikan tutkijoihin, joiden mielipiteillä ja argumentaatiolla on hyvin laajaa kantavuutta sosialististen maiden ulkopoliittikan muovautumisessa. Suomessa tunnetaan vielä hyvin vähän itäsaksalaista tieteellistä kirjallisuutta. Tämä on valitettavaa, sillä juuri DDR:ssä on viime vuosien kuluessa ilmestynyt useita mielenkiintoisia yhteiskuntatieteellisiä tutkimuksia, joiden taso on erittäin korkealuokkainen.

Teos »*Wohin geht Europa?*» on suppeaan muotoon koottu yleisesitys Euroopan turvallisuuskysymyksen ja Saksan ongelman kehityksestä aivan tuoreimpiin tapauksiin saakka. Hyvin tärkeä paino on asetettu etenkin tulevaisuuden ratkaisujen ja olemassa olevien edellytysten pohtimiseen. Tässä suhteessa mielenkiintoa herättävät sosialististen maiden ulkopoliittikan näkökulma ja tehtyjen ratkaisujen perustelut sekä vastapuolen toiminnan arvostelu ja arviointi. Teos jakaantuu kahteen osaan; kolme ensimmäistä lukua käsittelevät ongelman historiallista kehitystä ja neljä viimeistä erityisaspekteja: ulkopoliittisten suhteiden normalisoiminen Saksojen välillä, väkivalta luopumisen ongelma ja ydinaseiden leviämisen estäminen, Euroopan taloudelliset ja sotilaalliset blokkitumat sekä taloudellinen

kilpailu. Lopussa on vielä liitteenä tarkasti dokumentoitu kronikka tärkeimmistä tapahtumista vuosina 1954—1970.

Lyhyehkön historiallisen katsauksen tärkein teema on Euroopan turvallisuuskysymyksessä tapahtunut painopisteen muuttuminen Neuvostoliiton vahvistamisen ja sosialismin lujittamisen myötä yhä selvemmin osaksi kapitalistisen ja sosialistisen maailman välistä taistelua. Vielä I maailmansodan kohdalla oli kysymys kahden kapitalistisen suurvaltablokin välisestä kilpailusta, mutta lokakuun vallankumouksen jälkeen tilanne muuttui kokonaan. Nykyinen Saksan kysymys on teoksen mukaan jatke länsimaiden Neuvostoliiton vastaisesta ulkopoliitiikasta, joka muotoutui jo 1920-luvun kuluessa, eikä Hitlerin vastaisessa koalitiiossa tapahtunut väliaikainen lähentyminen juuri kyennyt tätä perinnettä katkaisemaan.

Miksi neljä suurta eivät ole saaneet tyydyttävää ratkaisua aikaan? Kirjoittajat päätyvät moniin syihin, jotka kaikki juontavat alkunsa heti sodan päättyttyä puhjenneeseen kylmään sotaan. Sen kuluessa pitkistyi ja mutkistui Saksan kysymys, Neuvostoliitto syytteli länsiliittoutuneita Potsdamin sopimuksen loukkamisesta ja täyttämättä jättämisestä. Väliä kylmenivät vuosien 1945—1949 kuluessa niin paljon, että kaikki edellytykset, jotka välittömästi sodan päättyessä olivat olemassa, valuihivat hiekkaan. NATO:n, Varsovan liiton ja Euroopan taloudellisen integraation luominen sekä molempien Saksan valtioiden perustaminen kehittivät tilanteen vuoteen 1955 mennessä suunnilleen nykyisen kaltaiseksi. Erityisen ankarasti kirjoittajat arvostelevat vuoden 1954 syksyllä solmittua Pariisin sopimusta, jossa Länsi-Saksa vedettiin täysivaltaiseksi NATO:n jäseneksi ja lausuttiin Bundeswehrin syntysanat. Samalla elpyi Länsi-Saksan sotavarusteluteollisuus. Tämä kehitys johti täydelliseen sota edeltäneiden taloudellisten voimien restauraatioon. Tämä restauraatio-teesi on hyvin keskeinen ajatus DDR:n Länsi-Saksaa käsittelevässä kirjallisuudessa.

Länsi-Saksan ulkopoliittikan arvostelu on teoksessa erittäin kärkevä. Konrad Adenauerin luoma voimapolitiikan käyttämiseen tähtäävä linja ja Potsdamin sopimuksen jatkuva loukkaaminen on ollut kirjoittajien mukaan jatkuvasti jännityksen lieventymisen tiellä.

Vuoden 1937 rajojen vaatiminen ja Saksan yhdistämisen ajatuksella spekulointi sekä II mailmansodan realiteettien tunnustamattomuus ovat yhä Länsi-Saksan oikeiston ulkopoliittisen ajattelun pääasiallinen sisältö. DDR:ää kohtaan Bonnin hallitukset ovat käyttäytyneet ikään kuin sitä ei olisi olemassakaan. Kansainvälisellä tasolla Länsi-Saksa on vaatinut itselleen oikeutta yksin edustaa koko Saksan kansaa (Hallsteinin oppi); Bonnin ystävyyden ehto on edelleen DDR:n tunnustamattomuus. Koko Euroopan suhteen ovat NATO-maat kuluneiden 25 vuoden aikana yrittäneet ratkaista tämän kysymyksen ns. roll-back-taktiikkaa soveltamalla ja torjuneet miltei kaikki Potsdamin sopimuksen pohjalta lähteneet neuvottelutarjoukset. Roll-back-taktiikan avulla pyritään vetämään Euroopan sosialistiset valtiot hitaasti, yksitellen pois Neuvostoliiton vaikutuspiiristä. Neuvostoliiton taktiikka on koko ajan pohjannut kansainvälisten sopimusten kunnioittamiseen ja neuvottelukeskustusten aikaansaamiseen. Tämän tueksi kirjoittajat esittävät pitkän rivin venäläisten, puolalaisten ja itäsaksalaisten tekemiä aloitteita, jotka kaikki ovat saaneet torjuvan vastaanoton. Näillä neuvotteluilla olisi pyritty normalisoimaan molempien Saksojen väliset suhteet: tunnustamaan Euroopan nykyiset rajat, lopettamaan Hallsteinin opin käyttö, järjestämään Länsi-Berliinin erikoisasema, estämään ydinaseiden leviäminen, jne. Brandtin hallituksen ulkopoliittikka tekijät kutsuvat »uudeksi» vain siinä mielessä, että tämä hallitus on ensimmäinen, joka ei ohjelmassaan vaadi Länsi-Saksalle vuoden 1937 rajoja, koska se on tunnustanut Oder-Neisse-linjan. DDR:n tunnustamisen Brandtin hallitus on kieltänyt puhumalla velvoituksesta, jonka se on saanut kansakunnan yhtenäisyyden säilyttämiseksi. Brandtin »ei-diskriminointi»-periaatteen kirjoittajat tulkitsevat todellisuudessa Hallsteinin opin nykyaikaiseksi muunnokseksi, koska mm. ulkoministeri Scheel on ilmaissut usein Länsi-Saksan toivovan, etteivät muut valtiot tunnustaisi DDR:ää. Varsovan ja Moskovan kanssa solmitut sopimukset ovat ensimmäinen askel kohti jännityksen lieventymistä, mutta todellisuudessa tilanne ei kuitenkaan ole kovinkaan paljon muuttunut. Tästä on osoituksena etenkin äärioikeistolaisuuden viimeaikainen nousu Länsi-Saksassa.

CDU/CSU tekee vielä kaikkensa estääkseen sopimusten ratifioimisen.

Neuvostoliitto ei luovu esittämistään vähimmäisvaatimuksista, jotka teoksen kirjoittajien mukaan vastaavat Euroopan rauhaa rakastavien kansojen toiveita ja etuja. Yli kolmenkymmenen vuoden takaisten rajojen palauttaminen olisi mieleetöntä. Teoksen loppuosassa esitellään varsin mielenkiintoisesti sosialististen maiden ulkopoliittisten suunnitelmien ja tulevaisuuden odotusten takana olevia ajatuksia. Hallitsevimpana tendenssinä nähdään jatkuva taloudellisen ja sotilaallisen voimatasapainon muuttuminen sosialistisen valtioyhteisön kaikinpuolisen kehittymisen myötä. Tueksi esitetään runsaasti tilastotietoja taloudellisten voimasuhteiden kehittymisestä. Tällainen ajattelu on koko teoksen johtava idea. Viime vuosina on ollut havaittavissa myös selvä tendenssi Länsi-Saksassa ja muualla Euroopassa; ulkopoliittisten realiteettien tajuajien määrä on jatkuvasti nousemassa. Kirjoittajat ennustavat, että Länsi-Saksan oikeiston ja NATO:n on vetäydyttävä suurten massojen painostuksen tieltä. Brandtin toiminnasta voisi päätellä, että sosialidemokraatit ovat alttiimpia tajuamaan tulevaisuuden vaatimukset ja sen vuoksi he yrittävät pelastaa sen, mitä vielä pelastettavissa on.

Erittäin suurta huomiota osoitetaan Euroopan puolueettomien maiden ponnisteluille Euroopan turvallisuuskokouksen koollekutsumiseksi. Suomen Aidé-muistiota on käsitelty yksityiskohdaisesti, ja sen toivotaan pian johtavan positiiiviseen tulokseen. Sosialististen maiden odotukset liikkuvat näiden neuvottelujen suhteen lähinnä kahdella tasolla: 1) mahdollisuus nykyisen status quon tunnustamiseen ja 2) sotilaallisen jännityksen lieventämiseen ja ydinaseiden leviämisen estämiseen.

»Wohin geht Europa?»-teoksen mielenkiintoisin anti on näkökulmassa, joka tarkastelee tilannetta sosialistisen leirin kannalta. Parhaiten onnistunut osa on alkupuoli, varsinkin Länsi-Saksan ulkopoliittisen ajattelun arvostelu. Teoksen ansioihin kuuluu myös ajan-kohtaisuus ja koko ongelmakentän yleissilmäys, mikä palvelee erityisesti tavallista ulkopoliitikasta kiinnostunutta lukijaa. Myös sosialististen maiden käsitykset Brandtin ulkopoliittikan sisällöstä ja tavoitteista sekä Neuvostoliit-

ton leirin odotukset Euroopan turvallisuusko-
kouksen suhteen ovat meille uutta informaatiota.

Teoksen erityisaspekteja käsittelevät luvut ovat jääneet hieman irralleen, toistojakin esiin-
tyy. Näiden lukujen laajempaa yhteenvetoa olisi kaivattu. Vastapuolen kritiikin voimakas painotus synnyttää hieman ilkeähkön sivumaun, että kaikki todellisuudessa riippuu siitä, mitä Länsi-Saksa tekee; Neuvostoliitto odottaa vain tilanteen kehittymistä valmis ohjelma takataskussaan, mistään tinkimättä. Tämä kuva syntyy sen vuoksi, että teoksesta on jätetty kokonaan pois analyysi sosialististen maiden ulkopoliittisten ratkaisujen kehittämisestä. Tehyjen ratkaisujen perustelujakin on esitetty varsin niukasti. Mutta kirjan lukemista kannattaa suositella jo yksistään siitä syystä, että meillä ei yleensä vaivauduta tutustumaan tuon toisen osapuolen argumentaatioon, ei tässä niin kuin ei monissa muissakaan asioissa.

Seppo Hentilä